
*А.М. Яровий,
кандидат філософських наук,
професор Вінницького фінансово-економічного університету*

ПРОБЛЕМА ОБРАЗНОГО В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ПОЛІТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

Останнім часом значно активізуються дослідження проблем образного мислення в контексті сучасних соціальних наук та соціальної практики. Образний компонент мислення аналізується з точки зору її функціонування в реальних видах соціальної діяльності. Акцентується увага на вагомості таких підходів, оскільки вони розкривають вплив нерациональних (ірраціональних) факторів на відповідні соціальні процеси. Це тим більш важливо, оскільки в попередній період в наукових соціальних дослідженнях вказані механізми недостатньо враховувались.

Водночас наукові дослідження проблеми образного мислення, які проводять представники окремих соціальних наук, разом із своєю конструктивністю і здобуттям реальних результатів, зіштовхуються з певними труднощами, насамперед, методологічного характеру. А це, в свою чергу, дає можливість повною мірою реалізувати в змістовному плані сам процес наукового пошуку.

Відкритими залишається багато питань, які можуть бути вирішені за допомогою загальнофілософського аналізу.

В дослідженнях сучасних політологів образний компонент мислення не ігнорується, навпаки, йому надається велике практичне значення. Підтвердженням цього є впровадження та функціонування в системі політичних відносин сучасних інформаційно-образних політтехнологій, та, в цілому, сучасних комунікативних технологій (іміджологія), де образному компоненту мислення відводиться вагомий роль [1; 2; 3; 4].

Останнім часом політологи все більше починають говорити про явища візуалізації політики та обґрунтовувати ефективність впливу образу на політичну діяльність людей [5; 6]. Разом з тим, при розгляді вказаних питань політологи стикаються з певними проблемами та труднощами, які виникають через відсутність їх філософсько-методологічних вирішень. Дані обставини призводять до певної теоретичної плутанини, що виявляється в нерозумінні специфіки образного мислення, коли образ ототожнюється з текстом як раціональним компонентом мислення. Сучасні політологи намагаються перебороти ці труднощі, проводячи власний методологічний аналіз, і тим самим вийти на рівень конструктивних рішень [6].

Однак поряд із позитивними вирішеннями мають місце і негативні оцінки образного мислення, його статусу та ролі в політиці. Характерною в цьому відношенні є позиція А.І. Демідова [7]. В праці аналізується співвідношення та функції раціональності і образу в політиці в умовах інформаційного суспільства.

А.І. Демідов віддає перевагу формам раціональності (мова, текст) і обґрунтовує їх органічну єдність з політикою і владою. Разом з тим, автор вказує на те, що текст (як раціональний компонент), здійснюючи структурування влади, надає їй і багато явно негативних і загрозованих рис [7, 4]. І основна з них полягає в тому, що влада, реалізуючи свою функцію через текст, формує одновимірне, двохвимірне, трьох..., але не багатополосне і багатовимірне політичне мислення, що не дає можливості врахувати і виразити безконечні аспекти (відтінки) соціально-політичних відносин. Іншими словами, багатовимірність політичної реальності повинна забезпечуватися багатовимірністю політичного мислення. А раціональні компоненти влади передбачають жорсткий детермінізм. Тому необхідно забезпечити вихід за межі раціональності, тобто здійснити реабілітацію інших нерациональних форм людської духовності. Ось чому автор апелює до необхідності нової політичної методології, яка б суттєво змінила саму технологію влади. І вихід знаходиться шляхом впровадження в систему політичного мислення логіки і методології постмодернізму з його радикальним скептицизмом до раціональності влади.

Ми підтримуємо і розглядаємо як правомірні і конструктивні підходи А.І. Демідова до аналізу сучасного стану політичного мислення і політичної науки, зокрема. Подібні обґрунтування здійснюються і іншими політологами [1, 6]. Більше того (і на цьому ми особливо хотіли б наголосити) аналогічна ситуація щодо необхідності розробки нової методології нерациональних (ірраціональних) структур характерна не лише для політичних, а й для інших соціальних наук. Саме тут виявляються потреби в необхідності парадигмальних змін та сучасних трансформацій в системі методології соціального пізнання.

І, здається, автор обрав правильний напрям у виборі альтернативи раціональному, навіть назва наукової статті тому підтвердження: еволюція від тексту до образу. Однак, як розглядається образний компонент в контексті політичного мислення? Який характер та оцінки вона дістає – позитивні чи негативні?

Розмірковуючи над феноменом віртуальної політики та процесами її візуалізації, автор розглядає їх як переклад політичного тексту в символічні образи, картинки, лозунги. Вказані механізми є одними з основних, де здійснюється безпосередня трансформація компонентів раціонального в системі політики в образні структури. Однак не єдиний, т. на думку автора, ще інші, але опосередковані форми. До таких належить, насамперед, формування та зміни культурних засад влади [7, 5]. Врахування взаємодії політичних і культурних факторів безпосередньо впливає з методології постмодернізму. Однак автор вбачає в цьому певний негатив, і все тому, що інтеграція культурних основ і влади здійснюється через образ. Власне, такі процеси призводять до все більшої

чуттєво-образної наповненості світу політики. А це веде до міфологізації дійсності, зумовлює рух від абстрактного до конкретного мислення. Це призводить до прив'язки політичних орієнтацій до особистості, події або навіть символу, але не до ідеї і до реального інтересу.

Автор вбачає в цьому великий негатив. Не випадково, навіть в риторичній формі запитується: чи не є (якщо ситуацію оцінювати в цілому) це свідченням переходу до більш примітивних форм політики? Автор вдається до дипломатичної відповіді, начебто образ однозначно не передбачає зв'язку з примітивною архаїкою і ірраціональністю. До того ж, на такий зв'язок може навести і сама текстова інформація, надана в певних некоректних формах.

Однак, недвозначні натяки автора на зв'язок образності в політиці і примітивізму беруть все-таки гору, коли говориться про розширення можливостей техніки маніпулювання та скритого впливу. За результатами елітизації політики та приватизації політичної влади використання тексту, на думку автора, вважається навіть небажаним, адже містить можливості раціональності, самостійності і критики. А владі краще, коли людина менше знає. Тому влада говорить з нею мовою образів. Так легше контролювати і прогнозувати реакцію натовпу, оскільки все враховано і ніякої самодіяльності. Тому політичне життя – це не що інше, як політична гра, де панує багата техніка маніпуляції.

Віртуальна політика (візуалізація політики) не стільки відображає те, що відбувається у світі політики, скільки творить свій світ політичних образів, який до реальних політичних проблем і центрів влади має віддалене відношення. Тут більше домінує функція спрощення дійсності, здійснюється її рекламізація і карнавалізація, насичення “напівправдою” – інформацією, в якій відсутні необхідні компоненти істини і яку неможливо перевірити. Тому А.І. Демидов явно демонструє негативне сприйняття таких процесів, коли в політиці відбувається еволюція від тексту до образу і здійснює активну апеляцію до раціональності. І з нею, і тільки з нею, пов'язує процеси науковості та демократизації соціального пізнання.

Критично оцінюючи позицію А.І. Демидова, справедливості ради, скажемо, що з нею можна, певною мірою, погодитися. Погодитися в пункті виявлення тенденцій сучасної політики – віртуалізації (візуалізації) та набуття певних театралізованих форм. І не більше. А щодо використання образного мислення та його ролі і розгляд образу як першопричини політичних фальсифікацій і маніпуляцій, то в цьому пункті, ми принципово не погоджуємося. Більше того, ми це сприймаємо не інакше, як форму применшення образного компонента в контексті політичного мислення. Така позиція некоректна, вона суперечить реальному статусу образного типу пізнання. В даному випадку образ потрапляє в положення заручника в умовах низького рівня культури політичного мислення. І в таке положення, не виключено, можуть потрапити в тому числі і раціональні компоненти політики, на яких теж вибудовують фальсифікації і маніпуляції. Тому образний компонент та його використання в політиці не є першопричиною таких негативів. Власне, автор і сам в цьому зізнається, коли, аналізуючи значення образу, вказує на його друге означення як іміджу (яким наповнене сучасне політичне інформаційне середовище), що є продуктом спеціальної професійної діяльності, де враховуються досягнення як науки, так і політичної практики [7, 9]. Тобто образ від образу відрізняється. В такому разі виникає питання: то хто примушує до примітивізму. Надавайте професіонально виготовлений інформаційно-образний політичний продукт і не використовуйте його як засіб фальсифікацій і маніпуляцій. Тут, як нам здається, позиція неперечна. І Демидов в цьому з нами погодиться.

Втім, як на нашу думку, тут справа ще в дещо іншому. Подібна ситуація в оцінці образного мислення характерна не лише для політологів, а й для представників інших соціальних наук. Ця ситуація симптоматична. Вона свідчить про існування певних проблем методологічного характеру, які в кожних із цих наук набувають локального вигляду. Однак вирішення вони можуть знайти лише за межами своєї локальності, тобто через засоби філософсько-методологічного аналізу проблеми образного мислення в цілому.

Сказане про образ та оцінки його ролі і функцій в політиці і ті питання, які піднімаються щодо можливостей використання образу з метою політичних фальсифікацій і маніпуляцій, в більш широкому контексті піднімає і ставить дуже важливу проблему: звернення до образу в будь-якій сфері є виявом певного спрощення в поданні інформації чи примітивізму? Чи дійсно образ є тією зручною формою подачі інформації, яка використовується з метою фальсифікацій і маніпуляцій? І, взагалі, що таке образ? В чому його сутність, яке його місце та які функції він виконує в тих чи інших видах соціальної діяльності?

І ще одне. Чи не є причиною використання образу як засобом фальсифікації те, що ми взагалі мало знаємо про образ та недостатньо орієнтуємося в специфіці образного мислення взагалі? Адже з образом ми пов'язуємо багато чого невідомого і навіть дивного. Можливо саме ця невідомість та малообізнаність і дає можливість комусь використовувати це для маніпуляції. Тобто образ потрапляє в ситуацію заручника нашої наївності і незнання. Адже в текстовій формі подачі інформації фальсифікація не дуже і пройде і примітивізм одразу виявиться. Тут є надійні засоби: закони і правила мовлення і логічні засоби раціонального мислення. Тут будь-яку фальш дуже легко вивести на чисту воду.

Зовсім інша ситуація складається, якщо проаналізувати образні форми подачі інформації. Тут існує “безлад”. Ті, хто виготовляє інформаційно-образний продукт, як хочуть, так і керують. Для них не існує жодних правил. Відсутні будь-які критерії. І невідомої якості інформаційний продукт виноситься на ринок інформаційних послуг. А тут вже включаються інші механізми та спрацьовують інші критерії, які детермінуються та закріплюються соціальними інтересами. Тобто спрацьовує детермінанта соціальної корисності. На цьому етапі саме вона виступає тією ланкою,

що оцінює даний інформаційний продукт та визначає: виносити його чи не виносити; кому він призначається і які тому наслідки.

Про яку культуру виготовлення інформаційно-образного продукту можна говорити? Хто у нас взагалі займається питаннями формування культури образного мислення? І як її можна забезпечити? Та так і не ставиться питання. І взагалі, не ставиться питання навіть щодо сутності та специфіки самого образного мислення. Хоча, щодо культури раціонального мислення, то тут зовсім протилежна ситуація. В наявності представлені усі засоби: і наука (логіка і методологія), і методика, і виховання і т.ін. Бери, як то кажуть, користуйся і забезпечуй. І критерії визначені: істину від хибі одразу відрізниш, а фальсифікацію і маніпуляцію без проблем виявиш. І то, деякі суб'єкти все-таки намагаються "закинути" інформаційно-символьний простір певні фальшивки. Що вже говорити за образні форми інформації. Адже в такому вигляді, як вони є, вони повністю беззахисні. Тому ними так грубо і беззаперечно користується соціальний механізм корисності, що, власне, призводить і створює видимість примітивізму. І щоб образне пізнання було соціально та інформаційно захищене, необхідно одне: у філософсько-методологічному відношенні надати йому основи, концептуально-гносеологічно підкріпити його [8; 9].

Доти, доки образний компонент мислення не буде серйозно досліджений і не будуть досягнуті відчутні результати в пізнанні механізмів її функціонування, доти на кожному кроці в локальному і глобальному вимірах виникатимуть різного роду проблеми.

Ці питання необхідно виводити на рівень постановки ще такої важливої проблеми, як формування культури нашого мислення. Причому необхідно під мисленням розуміти не лише сферу раціонального (символьного), а й передбачати і включати в нього ще й іншу, не менш важливу, складову, якою є образне мислення. Саме апеляція до культури мислення (як раціонального, так і образного) та виявлення і застосування основних її критеріїв та механізмів і може, певною мірою, зняти проблеми, що виникли.

ЛІТЕРАТУРА

Почепцов Г.Г. Имиджелогия. – К., 2000.

Почепцов Г.Г. Коммуникативные технологии двадцатого века. – М., – 2001.

Почепцов Г.Г. Информационные войны. – М., 2001.

Почепцов Г.Г. Как становятся президентами: избирательные технологии XX века. – К., 1999.

Панарин А.С. Философия политики. – М., 1996.

Панарин А.С. Политология. – М., 2000.

Демидов А.И. Рациональность власти и ее эволюция от текста к образу // Вопросы философии. – 2005. – 8.

Яровий А.М. Про гносеологічну природу образного типу пізнання // Мультиверсум: Філософський альманах. – 2006. – 56.

Яровий А.М. Детермінанта образного в системі філософсько-наукового пізнання та соціальної практики // Мультиверсум: Філософський альманах. – 2006. – 54.